

PUBMET2015: ZNASTVENO OBJAVLJIVANJE U KONTEKSTU OTVORENOG PRISTUPA

Zadar, 24. - 25.9.2015.

Ove je godine održana druga po redu međunarodna konferencija: PUBMET2015: Scholarly Publishing in the Context of Open Science, čiji cilj je uočiti i analizirati aktualne promjene u nacionalnom i međunarodnom znanstvenom izdavaštvu (eng. *PUBLISHING*) te raspravljati o prevladavajućim i o potrebi uvođenja novih metoda prikupljanja i korištenja kvalitativnih i kvantitativnih podataka i pokazatelja s ciljem osiguravanja što vjerodostojnije prosudbe rezultata akademskog i istraživačkog rada (eng. *METRICS*). Tematski blokovi bili su usmjereni prema novim trendovima u znanstvenom izdavaštvu, mogućnostima koje donose nove tehnologije, otvorenoj znanosti, uključujući otvoreni pristup znanstvenim publikacijama i istraživačkim podacima, inovacijama u recenzijskom postupku, značajkama tradicionalnih i alternativnih metrika te važnosti kvalitetne istraživačke infrastrukture. Konferencija je okupila 90 sudionika iz Slovenije, Nizozemske, Rumunjske, Mađarske, Ukrajine, Danske, Švicarske, Velike Britanije, SAD-a i Hrvatske. Sudionici su mahom bili članovi akademske i istraživačke zajednice, urednici i izdavači, knjižničari i dr. Sudjelovanje na konferenciji za sve je sudionike bila izvr-

sna prilika za stjecanje i dijeljenje znanja, vještina i iskustava, te razmjenu mišljenja. Okupljanje široke zajednice oko brojnih otvorenih pitanja vezanih uz znanstvenu komunikaciju moglo bi također poslužiti za postavljanje novih okvira nacionalnih politika vezanih uz znanstveno izdavaštvo i prosudbu.

Tematski blokovi konferencije predstavljali su kombinaciju pozvanih izlaganja, prijavljenih izlaganja, panel rasprava i posterskih prezentacija priznatih hrvatskih i inozemnih stručnjaka. Uvodno predavanje o ulozi časopisa u otvorenom pristupu i servisa kao što je Directory of Open Access Journals (DOAJ) u promicanju najboljih uređivačkih praksi i povećanju vidljivosti održao je Lars Bjørnshauge, osnivač i direktor DOAJ-a. U svojem je izlaganju Lars Bjørnshauge istaknuo važnost promjena sustava prosudbi, koji trenutno znanstvenike vrednuju na temelju toga gdje su objavili svoj rad, a ne na temelju toga što i kako su objavili. Osvrnuo se i na vrednovanje časopisa te istaknuo razliku između prestiža i kvalitete časopisa. Definiravši čimbenike kvalitete časopisa, istaknuo je ulogu DOAJ-a u unaprjeđivanju kvalitete časopisa u otvorenom pristupu primjenom znatno selektivnijih kriterija uključivanja.

Nakon kraćih predavljanja zlatnih sponzora PUBMET2015 konferencije, velikih izdavača kao što su Emerald, Walters Kluwer i Thomson Reuters, slijedio je blok predavanja o novim trendovima u znanstvenom izdavaštvu i mogućnostima koje donosi ubrzani razvoj tehnologija. Nicolaie Constantinescu govorio je o alternativama znanstvenog izdavaštva i širenju granica – od tipografije prema korištenju *markup* i *markdown* označivanja u svrhu unaprjeđenja korištenja objavljenih radova i istraživačkih podataka. Lara Majstorović predstavila je ulogu tzv. »sive literature« u zbirkama akademskih knjižnica, a János Pancza softver koji olakšava dostavu digitalnih dokumenata. Novi pokret u izdavačkom svijetu – The Video Journal of Education & Pedagogy – časopis koji objavljuje video-radove, opisao je jedan od urednika časopisa Petar Jandrić. Jedva čekamo da se objavi prvi broj!

Blok posvećen recenzijskom postupku »otvorila« je Doris Dekleva Smrekar prezentirajući slovensko iskustvo unaprjeđivanja recenzijskog postupka uvođenjem transparentnosti pri traženju i odabiru recenzenata, prvenstveno pazeći da recenzent ne bude u sukobu interesa. Radovan Vrana diskusiju je usmjerio na mogućnosti i izazove otvorenog recenzijskog postupka te njegovog mogućeg utjecaja na malu znanstvenu zajednicu kao što je ona hrvatska.

Tradicionalna se metrika uglavnom zasniva na formalnim citatima u budućim publikacijama, a s obzirom na sadašnji način objavljivanja radova, do mjerljivih citata prođe 3, 5 i više godina, ovisno o znanstvenom području kojim se rad bavi. Jan Luprich predstavio je mogućnosti alternativne metrike koja se ne bavi isključivo formalnim citatima već bilježi »klikove« i »tvitove« radova, a broji i pregledavanja prezentacija, preuzimanja tzv. dataset-ova, preuzimanja PDF dokumenta, koliko je puta neki rad označen npr. na Delicious servisu društvenog označivanja, koliko je

puta rad pohranjen na neku od »istraživačkih društvenih mreža« kao što je npr. Mendeley, koliko je puta prikazan video zapis, koliko je puta rad podijeljen s drugima i sl. Na primjeru radova objavljenih u nekim hrvatskim časopisima u otvorenom pristupu (HRČAK) prikazane su mogućnosti alternativne metrike na razini radova (a ne časopisa) koju osigurava PlumX. Slovensku strategiju otvorenog pristupa koja je rezultirala nedavnim donošenjem Nacionalne strategije otvorenog pristupa znanstvenim informacijama i istraživačkim podacima predstavila je Bernarda Korez ističući ulogu visokoškolskih knjižnica u podučavanju i osiguravanju podrške znanstvenicima pri provođenju njihove obveze pohranjivanja radova u institucijske repozitorije u otvorenom pristupu. Na primjeru znanstvenog područja šumarstva i srodnih područja Maja Peteh prikazala je mogućnosti alternativnih metrika i prezentirala rezultate istraživanja o korištenju Web 2.0 tehnologija unutar populacije istraživača tih područja. Predrag Pale nas je svojim nadahnutim izlaganjem odveo u svijet gdje znanstvena otkrića predstavljaju radost, gdje se ideje dijele, znanstvenici pomažu jedni drugima vlastitim idejama, podacima, alatima, kritikama i izazovima, gdje je sve što je napravljeno semantički povezano, ništa nije izgubljeno, a znanstvenici djeluju nezavisno od izdavača, financijera i autoriteta. U tom svijetu nove izdavačke tehnologije zasnovane će se na neograničenom prostoru za pohranu, vrlo brzom komunikaciji, globalnoj dostupnosti, tehnologijama u oblaku, vizualizaciji i umreženim zajednicama znanstvenika.

Teja Koler Povh predstavila je sustavni urednički rad na poboljšanju kvalitete, vidljivosti i utjecaja znanstvenog časopisa Geodetski Vestnik. Istraživanje koje su predstavile Dina Vrkić i Lea Škorić imalo je za cilj identificirati udio radova u otvorenom pristupu u ukupnom broju radova koje su zaposlenici Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu objavili u časopisima koje je tijekom 2014. indeksirala poznata biomedicinska bibliografska baza podataka PubMed. Unatoč manjku službene politike otvorenog pristupa u ustanovi, rezultati pokazuju velik udio radova u otvorenom pristupu. Primjer časopisa u otvorenom pristupu Journal of Central European Agriculture koji je predstavio Zvonimir Prpić pokazuje važnost jezične raznolikosti u časopisu specifičnog znanstvenog područja i značajne međunarodne zastupljenosti autora. Diana Machala izložila je rezultate analize trendova u knjižničarskoj profesiji potaknutih razvojem otvorene znanosti. Zanimljivo izlaganje Ivane Hebrang Grgić o prijetnji tzv. predatorskih časopisa bilo je popraćeno brojnim primjerima iz svijeta izdavaštva.

Okrugli stol o hrvatskim OA časopisima okupio je brojna uredništva, a diskutiralo se o kriterijima vrednovanja Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS) u cilju raspodjele sredstava kao potpore urednicima i izdavačima. Generalni zaključak bio je da su kriteriji vrednovanja većinom primjereni tiskanim časopisima, te da uglavnom ne uvažavaju nove trendove u suvremenom digitalnom

znanstvenom izdavaštvu. Diskutirana je važnost hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa, a istaknuti su sljedeći argumenti:

- mogućnost objavljivanja rezultata istraživanja od lokalnog (regionalnog) interesa – na tragu Leidenskog manifesta
- neposredan i kvalitetan rad uredništva s (prvenstveno mlađim) istraživačima
- važnost razvijanja vještina uredničkog i izdavačkog posla, posebno u digitalnom i umreženom okruženju
- utjecaj na smanjivanje raskoraka između znanosti i primjene unutar lokalne zajednice, gospodarstva
- višestruke koristi za znanstvenu i akademsku kulturu, posebice kada se radi o etičkim pitanjima znanstvenog izdavaštva i učenju o znanstvenoj čestitosti
- potpora građenju reputacije (lokalne) znanstvene zajednice
- manji troškovi objavljivanja za hrvatske znanstvenike s obzirom na visoke Article Processing Charges (APC) brojnih prestižnijih časopisa
- olakšani pristup objavljenim sadržajima (OA ili niže cijene)
- uloga u očuvanju kulture zajednice
- hrvatski časopisi kao »prozor za svijet« kroz koji je moguće »vidjeti« kvalitetu male akademske zajednice, te kao »vrata u svijet« kroz koja članovi male akademske zajednice mogu napraviti prvi korak u globalnu zajednicu.

Istaknuta je potreba sustavnijeg vrednovanja kvalitete objavljenog sadržaja i rada uredništava. Rad na unaprjeđivanju uređivačkih politika mogao bi uključiti i:

- primjenu nekog od softvera kao što je OJS, npr. koji impliciraju dobro definirane procese uređivanja
- veću transparentnost recenzijskih postupaka (za sva područja znanosti!)
- javnu dostupnost kvalitetnih dokumenata kao što su upute za autore, etički kodeks, upute za recenzente, jasno definirane obveze urednika, autora, recenzenata sukladno međunarodnim izdavačkim standardima
- poticanje sustavne edukacije urednika, članstva u uredničkim udrugama, prisustvovanje skupovima i sl.
- uvođenje što više elemenata suvremenog izdavaštva u izdavačke procese, itd.

Posebno su se diskutirali financijski problemi većine časopisa te utjecaj mogućeg uvođenja naplaćivanja objave radova. Razmatrane su prednosti i nedostaci takvih poslovnih modela, a većina uredništava izrazila je dvojbe vezane uz održavanje visoke razine istraživačke čestitosti.

Drugi dan konferencije bavio se osiguravanjem odgovarajuće istraživačke infrastrukture kao jednog od važnih preduvjeta transparentne i otvorene znanosti. Voditeljica programa otvorenog pristupa u eIFL-u Iryna Kuchma iscrpno je opisala ulogu i važnost institucijskih repozitorija koji promiču ne samo otvoreni pristup, već i ponovno korištenje objavljenih rezultata. Predstavila je također teorijske postavke otvorene znanosti citirajući velikane kao što su Michael Nielsen, John Wilbanks, Herbert van Sompel i propitujući njihova stajališta. Na primjeru europskih projekata koji promiču otvoreni pristup znanstvenim informacijama OpenAIRE i PASTEUR4OA opisala je njihove najvažnije i najnovije aktivnosti i dostignuća. Kako Nizozemska predsjedava Europskom unijom tijekom sljedeće godine, posebno su bila zanimljiva iskustva ove zemlje koja nam je predstavio Marc Dupuis. Nizozemska je oduvijek bila vodeća zemlja u pokretu otvorenog pristupa, a institucijski repozitoriji bili su razvijeni znatno prije nego u drugim zemljama. Danas Nizozemka pretežito usvaja ne više zeleni pristup (repozitoriji), već zlatni put otvorenog pristupa (otvoreni pristup koji časopisi većinom unaprijed naplaćuju), a Marc Dupuis je istaknuo sve probleme, prvenstveno financijske prirode, vezane uz taj prijelaz. Na samom kraju, Milan Ojsteršek i Bojan Macan predstavili su nacionalne istraživačke infrastrukture, one postojeće u Sloveniji, kao i one u nastajanju u Hrvatskoj. Očite razlike u pristupima, inicijativama glavnih dionika, organizaciji i podjeli odgovornosti unutar države, kao rezultat imaju i različite stupnjeve razvoja istraživačke infrastrukture.

PUBMET konferencija ponudila je i dvije radionice. Jednu je održala Radka Krivankova o postizanju veće uspješnosti pri objavljivanju radova u časopisima, dok je drugu, o prosudbi znanstvene izvrsnosti Hrvatske istraživačke zajednice temeljem specijaliziranih izdavačkih alata, održao Peter Porosz.

Velik interes za predstavljanje istraživanja i diskusije na temu znanstvenog izdavaštva opravdao je u potpunosti organizaciju ovogodišnje PUBMET2015 konferencije. Teme otvorene znanosti i unaprjeđenje komunikacije koje će uključivati ne samo dostupnost objavljenih publikacija, već promovirati i omogućiti »otvaranje« znanstvenih istraživanja u njihovim najranijim fazama, potaknule su velik interes kako istraživača, tako i urednika časopisa. U ove aktualne diskusije u budućnosti je potrebno još više uključiti i one koji donose politike i strategije razvoja obrazovanja, znanosti i tehnologije u Hrvatskoj. PUBMET konferencija kao platforma za dijalog stvaratelja planova i strategija razvoja, financijera znanstvenih istraživanja, istraživača koji koriste postojeće i stvaraju novo znanje, te urednika, izdavača i informacijskih stručnjaka koji nova znanja diseminiraju kroz publikacije, digitalne repozitorije i dr., nastavit će i u budućnosti pratiti promjene, propitivati najnovije trendove i promovirati najbolje prakse.

Priredila: Jadranka Stojanovski